

Pasakei žodį, ir jau maga ištarti kitą. Skolos ir kaltė. Du žodžiai, taip giliai įleidę šaknis į vokiečių kalbos dirvą. Mat skolas dar įmanoma šiaip taip sutvarkyti, kad ir mokant dalimis, kaip tai darė mano motinos klientės, o nuslėpta ar tiktai numanoma kaltė išlieka. Ji vis tiksi. Ir niekur nuo jos nepabėgsi. Vis traukia savo giesmelę. Nebijo kartojimosi, tarpais maloningai leidžiasi pamirštama ir žiemoja sapnuose. Ji nusėda ant dugno – kaip neišnaikinama dėmė, kaip neiššluostomas klanas. Ji nuo mažumės išmoksta atgailaudama ieškoti užuoglaudos ausies kriauklėje, teisintis senatimi ar tuo, kad už ją jau seniai atleista, menkinti save, virsti beveik į nieką, bet paskui vėl pasirodo, kai svogūnas netenka vieno luobo po kito ir ant pačių jauniausių pasirodo neištrinami rašmenys: kada didžiosiomis raidėmis, kada kaip šalutinis sakinyš ar pastaba parašėte, kada įskaitoma, o kada vėlei parašyta hieroglifais, kuriuos sunku, o kartais išties neįmanoma iššifruoti. Man skirtas įrašas trumpas ir aiškus: aš tylėjau.

Betgi tylėjo daugelis, todėl kyla pagunda išvis numoti ranka į savo nuodėmę, visą kaltę suversti bendrai arba kalbėti apie save tiktai kaip apie trečią asmenį: Jis buvo, matė, sakė, tylėjo... Užsidarė savyje, kur daug vietos slapukavimui.

Kai tiktai prisišaukiu iš praeities tą vyruką, kuriam tada buvo trylika metų, imu jį griežtai kvosti ir jaučiu pagundą teisti, lyg jis

būtų koks pašalietis, kurio bėdos manęs nejaudina, išvystu vidutinio ūgio vaikėžą trumpomis kelnėmis ir kojiniėmis iki kelių, kuris nuolatos visai vaiposi. Jis vengia mano klausimų, nenori būti teisiamas, nuteistas. Bėga pas motiną ant kelių. Šaukia: „Aš juk buvau vaikas, tik vaikas...“

Kai bandau jį nuraminti ir prašau padėti man lupti svogūnus, jis tyli, nenori būti panaudotas kaip medžiaga mano ankstyvam autoportretui. Jis neduoda man teisės jo, pasak jo, „sudoroti“, ir dar „iš anksto“.

Dabar štai primerkia akis, suspaudžia lūpas, nervingai jas kramto, vaiposi, palinksta prie knygos, dingsta su savo mintimis, ir jo nebepagausi.

Matau, kaip jis skaito. Jam užtenka tam kantrybės, vien tam. Skaitydamas užsikemša smiliais ausis, kad atsitvertų nuo linksmo sesers keliamo šurmulio ankštame bute. Štai ji niūniuodama artinasi. Ir jis turi pasisaugoti, nes ji mėgsta užversti knygą, nori su juo pažaisti, visą laiką nori, ji tikras viesulas. Sesorį jis myli tiktai per atstumą.

Knygos jam nuo pat vaikystės lyg tvoros skylė, pro kurią galima išlįsti į kitus pasaulius. Matau, kaip jis vaiposi, kai nieko neveikdamas sustingsta mebliuoto kambario viduryje ir, rodos, taip, taip nieko nemato, kad motina priversta šūktelėti: „Kur tu vėl? Ką dabar prasimanei?“

Tačiau kur aš būdavau, kai atrodydavau esąs kitur? Kokiose tolimose erdvėse būdavo besivaipantis vyrukas, neišeidamas iš kambario ar klasės? Kur link driekėsi jo minčių siūlai?

Paprastai būdavau nuklydęs į praeitį, nes negalėjau pasisotinti kruvinais istorijos viduriais, buvau įsimylėjęs niūrius viduramžius, jų Trisdešimties metų karo laikotarpį.

Ir vyrukui, šaukiamam mano vardu, dienos slinko kaip jo vaiz-

duotėje išskylančių kostiumuotų epizodų eilė. Aš visuomet norėjau būti kitas ir kitur, tas „Taičiataitenčius“, kurį po kelerių metų, kai susižavėjau „Simplicisimu“, sutikau adaptuotos knygos pabaigoje: šiurpų ir vis dėlto žavų tipą, kuriam pavyko muškietininko plačkelnes pakeisti šiurkščiu atsiskyrėlio abitu.

Nors buvau puikiai informuotas apie dabartį, fiurerio kalbas, žaibo karus, povandeninių kovų didvyrius ir aukščiausiais ordiniais apdovanotus skraidymo asus, o mano geografijos žinios išsiplėtusios iki pat Juodkalnijos kalnų, iki graikų salų grupių, o nuo keturiasdešimt pirmųjų metų, frontui tolstant į Rytus, net iki Smolensko, Kijevo ir Ladogos ežero, aš tuo pat metu kartu žygiavau su kryžiuočiais į Jeruzalę, buvau imperatoriaus Barbarosos ginklanešys, koviausi kaip ordino riteris su prūsais, buvau popiežiaus ekskomunikuotas, priklausiau Konradino svitai ir galutinai žlugau su paskutiniais Štaufenais.

Aš nemačiau kasdieninių nusikaltimų prie pat miesto, – ant Vyslos įlankos krantų, vos už dviejų kaimų nuo Nikelsvaldėje esančio Konradinumo vasaros filialo, vis augo ir augo Štuthofio koncentracijos stovykla, – ir piktinausi vien tiktai popiežiaus valdžios daromais nusikaltimais ir inkvizicijos kankinimų praktika. Viena vertus, mane žavėjo išradingas replių, įkaitintos geležies ir spaustuvų panaudojimas, bet kita vertus, įsivaizdavau esąs keršytojas už sudegintas raganas ir eretikus. Aš nekenčiau Jurgio Devintojo ir kitų popiežių. O Vakarų Prūsijoje variau iš ūkių lenkų žemdirbius sykiu su žmonomis ir vaikais; likau ištikimas Frydrichui Antrajam, kuris Apulijoje apgyvendino jam ištikimus saracenus ir arabiškai kalbėjo su savo sakalais.

Grėžiantis atgal galima pamanyti, kad tam besivaipančiam gimnazistui pavyko iš knygų pasisemtą teisingumo jausmą perkelti į rezervines užnugario pozicijas. Matyt, todėl mano pirmas plačiai

užsimotas bandymas rašyti buvo toli nuo paskutinių Dancigo žydų deportacijos iš geto Pelių gatvėje į Terezienštato koncentracijos stovyklą ir nuo visų „katilų“, kur vyko didieji keturiasdešimt pirmųjų metų mūšiai; gudriai suregztas to kūrinio veiksmas turėjo vykti tryliktojo amžiaus viduryje, neįsivaizduojamai toli nuo pirma minėtų vietų.

Impulsą tam davė moksleiviams skirto laikraščio „Hilf mit!“* paskelbtas konkursas, jauniems autoriams žadantis prizus.

Tad besivaipantis arba mano menamas, vis dar prisiminimų liūne skendintis „aš“ iki tol dar šviriame storame sąsiuvinyje ėmė rašyti ne apsakymą, o iškart didžiulį romaną, pavadintą – ir tai tikra – „Kašubai“. Vis dėlto jie buvo man giminės.

Mano vaikystės metais mes dažnai važiuodavome per Laisvojo miesto sieną Kokoškų ir Cukau pusėn aplankyti mano antros eilės močiutės Anos, kuri su gausia šeima gyveno ankštoje pirkioje žemu stogu. Tenai tuojau ant stalo vienu metu atsirasdavo pyragas su varške, šaltiena, marinuoti agurkai ir medus, džiovintos slyvos ir vištienos žarnokai – skrandis, širdis, kepenys, – saldūs ir rūgštūs valgiai, taip pat degtinė, varyta iš bulvių; čia buvo verkiama ir juokiamasi.

Žiemą su rogėmis mus atsiveždavo dėdė Jozefas, vyriausiasis močiutės Anos sūnus. Būdavo linksma. Ties Goldkrugu reikėjo kirsti Laisvojo miesto sieną. Dėdė Jozefas sveikindavosi su muitininkais vokiškai, lenkiškai, o viena ir kita vis kitaip uniformuota pusė jų tik plūsdavo. Tai būdavo ne taip linksma. Prieš pat karo pradžią jis, sako, ištraukęs iš stalčiaus lenkišką vėliavą ir vokišką su svastika ir sušukęs: „Kai prasidės karas, aš įsilipsiu į medį ir žiūrėsiu, kurie pirmi ateina. Tada ir iškelsiu vėliavą – vieną ar kitą...“

* Paděk! (Vok.)

Ir vėliau, praėjus nemažai laiko, mes ir toliau matydavomės su sušaudyto dėdės motina ir broliais, tiktai slapčia, kai uždarydavome krautuvę. Karo metais su maisto produktais buvo striuka ir apsimokėjo keistis prekėmis: vištos ir kaimiški kiaušiniai buvo mainomi į razinas, kepimo miltelius, siūlus ir žibalą. Mūsų krautuvėje šalia silkių statinės stovėjo sulig žmogum aukščio žibalo bakas su čiaupu, – jo kvapą po šiai dienai prisimenu. Ir man tebestovi prieš akis močiutės Anos vizitai su mainams skirtomis prekėmis, kaip ji ištraukia iš po sijonų nupeštą žąsį, numeta ant prekystalio ir sako: „Dešimc svarų trauks, ne mažiau...“

Tad kalbiniai kašubų įpročiai man buvo žinomi. Kai liaudavosi vograuti savo senovės slavų šnekta ir pereidavo prie vietinio vokiško dialekto, dėstydami savo bėdas ir lūkesčius, jie praleisdavo artikelius ir, kad būtų tikriau, dėl visa ko bent po kelis kartus pasakydavo „ne“. Jų lėta kalba buvo tarsi nusistovėjęs rūgpienis, kurį pasiskanindavo trinta juoda duona ir cukrumi.

Išlikę kašubai nuo neatmenamų laikų gyveno kalvotose Dan-cigo apylinkėse, o besikeičiančios valdžios niekada jų nelaike nei tikrais lenkais, nei tikrais vokiečiais, ir kai po paskutinio karo vėl atsidūrė po vokiečių sparnu, valstybės įsakymu buvo priskirti trečiajai etninių vokiečių kategorijai. Tai buvo padaryta spaudžiant administracijai ir tikintis, kad ateityje jie taps visaverčiais reicho vokiečiais: jaunos moterys tiks darbo tarnybai, o jauni vyrai, tokie kaip dėdė Janas, dabar vadinamas Hanesu, armijai.

Aišku, būtų reikėję papasakoti apie tai, kas vyko tada. Tačiau aš savo pirmojo kūrinio veiksmą, pilną mirčių ir žudynių, perkėliau į tryliktąjį amžių, į baises tarpuvaldžio laikus, ir tai galima paaiškinti mano aistra patiems painiausiems istorijos puslapiams. Savo kūrinyje daugiau dėmesio skyriau ne senovės slavų papročiams, o viduramžių teismams ir beteisiškumui, viešpatavusiam po Štaufenu žlugimo.

Iš to mano rašinio neliko nė žodžio. Atmintyje neįstrigo nė užuominos apie kokį nors kruviną nusikaltimą, pareikalavusį kruvino keršto. Nė vieno riterio, valstiečio, elgetos vardo. Nieko. Nė vieno rūstaus inkvizicijos teismo nuosprendžio ar kankinamos raganos klyksmo. O juk turėjo lietus kraujo upės, liepsnoti dešimtys, šimtai laužų, uždegtų deguto deglais, nes jau pirmo skyriaus paibaigoje visi herojai buvo negyvi: nukirsdinti, pasmaugti, pasodinti ant kuolo, sudeginti ar ketvirčiuoti. Ir dar: nebeleno nieko, kas galėtų už tuos nugalabytus herojus keršyti.

Tokiu rašytiniu kapinyne mano pirmas prozos bandymas ir baigėsi. Jei tas sąsiuvinis būtų išlikęs, jis būtų įdomus nebent fetištams, medžiojantiems tokius dokumentus.

Pakarti, nukirsdinti, sudeginti ir ketvirčiuoti, visi tie ant ažuolų tabaluojantys varnoms sulesti atiduoti lavonai paskui galėjo virsti vaiduokliais ir veikti vėlesniuose skyriuose, gąsdindami kitus personažus, tačiau man tai neatėjo į galvą – man niekada nepatiko istorijos apie vaiduoklius. Tačiau gali būti, kad švaistūniškas elgesys su pramanytais veikėjais, užkirtęs kelią tolesniam rašymui, paskui privedė prie to, kad aš, tapęs taupesniu autoriumi, ėmiau labiau tausoti savo romanų herojus.

Oskaras Maceratas iškilo į medijų magnatus. Jo „babka“ sulaukė šimto septynerių metų; dėl jos, kad pasveikintų su gimtadieniu, nepaisydamas didelių prostatos bėdų, romane „Žiurkienė“, kurio veiksmas vyksta tiek praityje, tiek dabartyje, jis ryžtasi kelionei į Kašubiją.

Ankstyva Tulos Pokryfkės mirtis tik nuspėjama, tad ji, tuoj tuoj gimdysianti septyniolikmetė, buvo išgelbėta iš skęstančio su bėgliais laivo „Vilhelmas Gustlofas“, o paskui, kai apysaka „Kra-bo žingsniu“ pagaliau prisirpo, kad būtų parašyta, septyniasdešimtmetė buvo įtraukta į jos personažų gretas. Ir tapo močiute to

dešiniojo radikalo vyruko, kuris internete kelia į padanges savo nacistinį „kankinį“. Tą patį galima pasakyti apie mano numylėtinę Ženi Brunys, kuri, nors ir smarkiai suluošinta ir amžiams peršalus, sugeba išgyventi „Šuniškus metus“, kaip ir aš išgyvenau, kad vėl ir vėl rasčiau savo vietą.

O tas saiko nežinantis vaikėzas, kurį galima laikyti dabartinio manęs užuomazgomis, nedalyvavo moksleivių laikraščio „Hilf mit!“ konkurse. Ir čia galima įžvelgti pozityvą, juk taip, galimas daiktas, išvengiau sėkmės nacionalsocialistų organizuotame Didžiąją Vokietiją šlovinančiame jaunųjų talentų konkurse. Juk jei būčiau laimėjęs antrą ar trečią vietą, apie pirmą net nekalbu, tokia pradžia mano literatūrinei karjerai būtų suteikusi rudą atspalvį ir būtų tikras skanėstas sensacijų amžinai alkaniems žurnalistams. Mane būtų galima apšaukti jaunučiu nacių arba bent jau jų šalininku. Teisėjų būtų atsiradę į valias.

Tačiau aš pats galiu save apkaltinti, įvertinti ir nuteisti. Kaip hitlerjugendo narys aš buvau jaunas nacių, tikintis iki galo. Tiesa, ne fanatiškai, bet visuomet neatitraukdamas akių žvelgiau į vėliavą, apie kurią buvo sakoma, kad ji „daugiau negu mirtis“, ir žygiavau kartu su visais į koją. Mano tikėjimo netemdė jokia abejonė, manęs negali pateisinti joks ardomasis veiksmas, tarkime, slaptas lapelių dalinimas. Aš nekėliau įtarimo, nes nepasakojau anekdotų apie Geringą. Priešingai, maniau, kad mano tėvynei gresia pavojus, nes ją supa priešai.

Nuo tada, kai mane pašiurpino straipsniai apie „Brombergo skerdynes“, kuriais pirmosiomis karo dienomis mirgėjo laikraščio „Danziger Vorposten“ puslapiai ir kuriuose visi lenkai buvo vadinami pasaliais žudikais, bet koks vokiečių keršto aktas man atrodė teisingas. Aš piktingai nebent vietiniais partijos bonzomis, vadinamaisiais „auksiniais fazanais“, kurie bailiai vengė tarnybos fronte,

vertė mus žiovauti tuščiomis kalbomis iš tribūnų ir nuolatos be reikalo kartojo šventą fiurerio vardą, kuriuo mes tikėjome, ne, kuriuo aš tikėjau, nevargindamas savęs nereikalingais klausimais, kol viskas, kaip pranašavo ta mūsų giesmė, subyrėjo į šipulius.